

STĀSTĪTPRASMES VEICINĀŠANAS METODES BĒRNIEM AR VALODAS SISTĒMAS NEPIETIEKAMU ATTĪSTĪBU

Methods of Promoting Narrative Skills in Children With Insufficient Development of Language System

Sarmīte Tūbele

Latvijas Universitāte

Irina Cupere

Rīgas 220. pirmsskolas izglītības iestāde

Abstract. *This article explores the issue of promoting storytelling skills in preschool children with insufficient development of language system, such as making retellings, narrative stories, stories based on plot pictures and the problems faced by children drawing up short stories. There are presented also the methodological aspects of speech therapist's activities when working with such children and promoting narrative skills and abilities to tell stories. Methods of game, modeling, mnemonics and drawing with comments are described.*

Keywords. *Insufficient development of language system, narrative skills, preschool children.*

Ievads

Introduction

Saskarsme ir pamatmehānisms, uz kura pamatā realizējas cilvēka attiecības. Runa saskarsmē aizņem $\frac{3}{4}$ no visas cilvēka mijiedarbības. Ja cilvēkam ir runas vai valodas traucējumi, tas nelabvēlīgi ietekmē viņa iespēju komunicēt ar apkārtējiem.

Bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību viena no grūtāk pilnveidojamām jomām ir saistītās runas attīstība. Bērni neprot izteikt savus pārdzīvojumus, atstāstīt tekstu, komentēt notikumus utt. Kad koriģējoši attīstošajā darbībā ir izlabota nepareizā skaņu izruna, pilnveidoti fonemātiskie procesi, bagātināts, precizēts un papildināts vārdu krājums, un pietiekami strādāts ar runas gramatisko jomu, ir uzsākama darbība, veicot saistītās runas pilnveidi. Šajā koriģējoši attīstošās darbības posmā ir veicami vairāki uzdevumi – pārrunas par kādu noteiktu tēmu, teikumu paplašināšana, pārveidošana un saīsināšana, darbs ar tekstu un plānu, un izvērstu spriedumu mācīšana (Tūbele, Lūse, 2012). Stāstītprasme bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību arī ir īpaši veidojama, jo traucējuma gadījumā tā pati attīstīties nevar. Labi, ja to var uzsākt pirmsskolas vecumā, ja nē, tad darbs veicams ar jaunāko klašu skolēniem. Saistītai runai jābūt loģiskai, stāstījums veidojams secīgi, bet to bērnam ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību ir ļoti grūti izdarīt. Sākumā bērns spēj tikai piedalīties dialogā, un arī tas ir saistīts vairāk ar konkrētu situāciju un pieredzi. Pamazām veidojas aizvien izvērstākas atbildes un tad – stāstījums. Raksts veltīts stāstītprasmes pilnveides iespējām.

Metodes *Methods*

Pētījumā analizēta zinātniskā literatūra un pētījums.

Rezultāti *Results*

Stāstītprasme ir īsāka vai garāka monologruna, kas iekļauj dialogrunas elementus, tā ir māka veikt brīvu izklāstu, vēstījumu runā, parasti par noteiktu tematiku.

Stāstītprasmes veidi ir:

- atstāstījums – prasme veidot atstāstījumu: ir vieglākais monoloģiskās runas veids, jo tajā pieturas pie darba autora kompozīcijas, izmanto gatavu sižetu, runas formas un paņēmienus;
- stāstījums – apraksts – prasme veidot stāstījumus – aprakstus: komunikatīvais uzdevums ir ar valodas palīdzību izveidot objekta tēlu, kura pazīmes un īpašības sniedz noteikatā secībā (priekšmētu apraksts, stāstījums pēc attēlu sērijas, stāstījums par savu pieredzi);
- stāstījums ar radošās darbības elementiem – prasme veidot stāstījumus ar radošās darbības elementiem: ar to saprot bērna izdomātus stāstījumus ar patstāvīgi izvēlētu saturu, loģiski veidotu sižetu, kurš izklāstīts atbilstošā valodas formā (*Жукова, Мاستюкова, Филичева, 1990*).

Visiem stāstījuma veidiem ir vienoti vērtējuma kritēriji: secīgums, tēlainība, izteiksmīgums, patstāvība, kā arī vārdu krājums un teikumu gramatiskā uzbūve. Mācīt bērnu stāstīt, attīstīt viņa stāstītprasmi, nozīmē veidot viņa saistīto runu, pilnveidot visas bērna runas attīstības puses – fonētisko, leksisko un gramatisko. Stāstītprasmes attīstības noteikšanai iesaka izmantot 5 līmeņus (*Акименко, 2011, 52-55; Глухов, 2004*). I. Cupere pēc šiem ieteikumiem ir izveidojusi līmeņu aprakstu (*Cupere, 2011*).

1. līmenis: bērns saistīto runu nepārvalda (ir ļoti zems stāstītprasmes līmenis).

2. līmenis: stāstījums tiek veidots ar uzvedinošo jautājumu palīdzību. Izteicienu secīgums ir ievērojami traucēts. Atzīmē teksta daļas izlaidumus, jēdzieniskas kļūdas. Ir izteikuma secīguma traucējumi. Atzīmē lietoto valodas līdzekļu nabadzību un vienveidīgumu.

3. līmenis: bērns izmanto atkārtotus uzvedinošos jautājumus. Atzīmē atsevišķu darbības momentu vai vesela fragmenta izlaidumus, vairākkārtīgus izteikuma saistības traucējumus, atsevišķu jēdzienu neatbilstību.

4. līmenis: stāstījums tiek izveidots ar pieaugušā palīdzību (uzvedinoši jautājumi, pamudinājumi). Bērns pilnīgi izstāsta teksta saturu. Atzīmē atsevišķus

saistīta teksta reproducēšanas traucējumus, nav mākslinieciski stilistisku elementu, atsevišķi teikuma struktūras traucējumi.

5. līmenis: bērnam ir attīstīta saistītā runa (laba stāstītprasme). Stāstījums ir veidots patstāvīgi, atstāstītā teksta saturs ir atveidots pilnībā, tiek ievērots stāstījuma loģiskums un secīgums. Izmantojamie valodas līdzekļi ir daudzveidīgi, saistīti ar teksta saturu. Tiek ievērotas dzimtās valodas gramatikas normas.

Pirmsskolas vecumā intensīvi veidojas runa, tas ir labvēlīgs laiks, kad izveidojas efektīvas saskarsmes iemaņas. Lai bērniem tādas iemaņas attīstītos, jārada noteikti apstākļi (*Ельцова, Крицкая, Щадрова, 2009, 21-22*).

- **Attīstoša vide:** pirmsskolas izglītības grupa ir vide, kurā bērns pavada ilgu laiku un var īstenot savas intereses. Vidē jābūt didaktiskām spēlēm, teātrim (pirkstiņu vai rokas lelles, galda teātris), grāmatām, ilustratīvajam materiālam.
- **Plaša runas prakse:** bērniem jābūt iespējai komunicēt ne tikai ar vienaudžiem, bet arī ar mazākiem un vecākiem bērniem. Bērniem nozīmīga ir arī iespēja komunicēt ar pieaugušajiem, kad sarunā iekļaujas ne tikai pirmsskolas izglītības darbinieki, bet arī vecāki un citi ģimenes locekļi.
- **Bērnu runas radošums, tās atbalsts un attīstība:** nepieciešams veidot nosacījumus, lai bērns to visu varētu apgūt. Bērna runas radošuma attīstībai var izmantot bērna zīmējumus, rokdarbus, veidojumus no plastilīna vai konstruktora, rosinot bērnus stāstīt par savu darbību.

Tas ir viens no demokrātiskākajiem veidiem: bērniem nodrošina iespēju savas vēlmes un vajadzības apmierināt radošā darbībā. Šai pieejai ir dažas īpatnības (*Ельцова, Крицкая, Щадрова, 2009, 22*):

- radošais sākums, kurā iekļauta pati ideja par radošo darbību;
- darbības improvizēšanas raksturs;
- visu dalībnieku, ieskaitot arī pedagogu, rotaļu (spēles) stils;
- pedagoga un bērna partnerattiecības;
- emocionāla pacēluma atmosfēra;
- iespējamība detalizētai plānošanai un perspektīvu izveidei;
- jaunas jēgas atklāšana: bērns pats mācās, balstoties uz savu radošo pieredzi;
- ātrs un efektīvs veids, kā apgūt iemaņas un prasmes, mācīšanas veids, kuru bērns nemana.

Radošo darbību var izmantot kā palīgu stāstītmācīšanā. Bērna radošā darbība var palīdzēt kā stāstījuma plānojums (zīmēšana, darbs ar plastilīnu).

Pāreja uz saistīto runu un stāstījumu ir iespējama, kad bērns jau prot veidot izvērstas frāzes, tomēr saistītās runas apgūšanai nepieciešams ne tikai noteikts lingvistiskās attīstības līmenis, bet arī spēja plānot izsakāmās domas.

Runa ir specifiska, cilvēkam piemītoša psihiska darbība, kuru var raksturot kā saskarsmes procesu ar valodas starpniecību. Dažādi galvas smadzeņu organiski bojājumi, pat minimāli, var izraisīt traucējumus, kuru dēļ cieš runa un valoda.

Valodas sistēmas nepietiekama attīstība jeb VSNA ir sistēmisks traucējums, kad skarti visi valodas komponenti – fonētika, fonemātiskie procesi, leksika, gramatika, ar nosacījumu, ka bērnam ir normāla redze, dzirde, intelekta attīstības līmenis (*Tūbele, 2002, 17*).

Retos gadījumos bērni ar VSNA ir saskarsmes iniciatori, viņi nevēršas pie pieaugušiem ar jautājumiem, rotaļas nekomentē ar stāstījumu.

Bērniem ar VSNA rodas grūtības stāstījuma apgūšanā: bērni netiek galā ar notikuma loģisko secību, atkārtoti atsevišķas epizodes. Tas notiek tāpēc, ka viņi nemāk plānot savus izteikumus, rodas grūtības izvēlēties atbilstīgus valodas līdzekļus (*Соломенникова, 2010, 80*).

Atstāstot tekstu bērni ar VSNA kļūdās, atveidojot notikumu loģisko secību, izlaiž atsevišķus posmus, viņiem „zūd” personāži.

Veidojot aprakstošu stāstījumu, bērni ar VSNA vienkārši nosauc priekšmeta īpašības, vai daļu no tām, pie tam neievērojot saistību: nepabeidz iesākto, atgriežas pie tā, ko jau bija izstāstījis.

Tēlojošajā stāstījumā bērniem ar VSNA ir grūtības noteikt stāstījuma plānu, ievērot notikumu gaitu. Nereti, pildot radošu uzdevumu, bērns atstāta zināmu tekstu. Bērna ekspresīvā runa var būt komunikācijas līdzeklis, ja pieaugušais sniedz palīdzību jautājuma, sprieduma un priekšā teikšanas veidā.

Kompensācijas un runas attīstīšanas iespējas atkarīgas no vecuma, kurā sāka koriģējoši attīstošā darbība ar logopēdu. Logopēdiskās nodarbības, kuras sāktas agrā bērnībā, rosina smadzeņu sistēmas aktīvu darbību un tādā veida paātrina tās nobriešanu un veicina ievērojami pilnīgāku runas traucējuma kompensāciju (*Лурья (ред.), 1960*).

Visos stāstītprasmes veidošanas posmos jāpievērš uzmanība bērnu izteikumu analīzei un apspriešanai. Mērķtiecīga stāstītprasmes veidošana bērniem ar VSNA paredz diferencētu un individuālu pieeju katram, atkarībā no stāstītprasmes līmeņa un individuālām psihiskām īpatnībām.

Stāstītprasmes veidošanas procesā pievērš uzmanību izteiciena prosodiskajai sistēmai (pamatnozīmes frāzes, vārdi, to izdalīšana ar intonācijas palīdzību, pauzes utt.). Logopēds panāk, lai bērns emocionāli stāstītu tekstu (atdarinot personāža runu, tēlainās izteiksmes līdzekļu lietošana – epitēti, salīdzinājumi, pamazināmo vārdu formas utt.). Runas izteicienus atbalsta ekspresīvi vērtējoša rakstura sistēmas izmantošana.

Koriģējoši attīstošā darbība paredz ciešu savstarpēju sadarbību starp logopēdu un grupas audzinātāju/skolotāju. Skolotāja var veikt sagatavošanas darbu dažādām logopēdiskām nodarbībām (pārrunas un tematiskā teksta lasīšana, ekskursijas utt.). Grupā nostiprinās iemaņas, kuras bērns ieguvīs

lopēdiskās nodarbībās. Logopēds dod rekomendācijas nodarbības veidošanai, ņemot vērā bērna runas grūtību specifiku stāstījuma veidošanā (*Короткова, 1982*).

Plānojot logopēdisko darbību, tiek ņemts vērā tematiskās savstarpējās saistības princips, kurš paredz nodarbību tematikas ietvaros iesaistīt dažādus stāstījuma veidus.

Tādā veidā mērķtiecīgu mācību gaitā bērni apgūst valodas līdzekļus un runas iemaņas, un uz šī pamata var veidot saistītus, izvērstus izteikumus. Lielu uzmanību pievērš valodas (īpaši gramatikas) attīstīšanai un leksiski, gramatiski pareizu un emocionāli izteismīgu teikumu un dažādu sintaktisku konstrukciju praktiskai apgūšanai. Bērniem veidojas priekšstati par saistīta ziņojuma veidošanas pamatprincipu: adekvāts saturs, stāstījuma secība, notikumu cēloņu un seku atspoguļojums. Ievērojamu vietu ieņem darbība ar atstāstījumiem, pakāpeniski sarežģījot teksta struktūru un valodas materiālu. Bērni apgūst stāstījuma veidošanas iemaņas ar vizuālu atbalstu, stāstījuma iemaņas pēc analoga – monoloģiskus izteikumus, kuri kopā ar atstāstījumu veido pamatu zināšanu apgūšanai sākumskolā.

Lielu uzmanību pievērš teksta satura analizēšanai (satura pamatposmu izdalīšana – apakštēmas, mikrotēmas, kas veido pēc nozīmes pabeigtus runas izteikuma fragmentus, det, strukturāli un semantiski nozīmīgu runas izteikuma elementu noteikšana, koizmanto priekšmeta, darbību ar to, faktu un parādību apzīmēšanai runā, kuri savukārt veido priekšmetisku apkārtējās īstenības fragmenta saturu.) Analogiski veido arī saturā uzskatāmi norādīto un sižetisku notikumu situācijas analizēšanas iemaņas. Pēc to apgūšanas līdzīgā veidā sastāda nākamā izvērstā stāstījuma plānu – programmu, nosaka saturiskos pamatblokus (teksta fragmentus) un to secības atspoguļojumu stāstījumā – aprakstā. Cits nepieciešams darbības veids ar tekstu ir analīze atstāstījuma laikā vai mērķtiecīga (izveidojot patstāvīgu stāstu) runas līdzekļu atlase priekšmetu atspoguļojumam valodā. Šis runas darbības veids ir atstāstīta teksta vai runas paraugs, kuru dod pedagogs speciālos uzdevumos laikā, kad notiek valodas līdzekļu izvēles iemaņu attīstīšana domas formulēšanai un veidošanai, runas analizēšanas laikā (*Глухов, 2004; Короткова, 1982*).

Pirmsskolas vecumā bērniem vadošā darbība ir rotaļa, tāpēc logopēdiskā darbībā stāstītprasmes attīstīšanā ar bērnu, kam ir VSNA, rekomendē izmantot rotaļu metodi.

Rotaļa – metode, kuras laikā rotaļu darbību savieno ar paskaidrošanu, rādīšanu, norādījumiem un jautājumiem, kuri ir palīgpaņēmieni. Pamatveids ir sižeta un lomu rotaļas. Galvenā nozīme ir pedagogam, kurš sadala lomas un izvēlas sižetu, saistībā ar koriģējoši attīstošai darbībai izvirzītajiem mērķiem un uzdevumiem. Rotaļas laikā var izmantot dziedāšanu, kustību elementus, ņemot vērā bērna runas un valodas traucējuma pakāpi un bērnu individuālās un personības īpašības (*Енифанцева и др, 2008, 279*).

Stāstītprasmes attīstīšanai var izmantot modelēšanas metodi un mnemotehniku.

Modelēšana – ir izziņas objektu izpēte, balstoties uz to modeļiem, ar šiem modeļiem veido priekšstatus par objektu. Parasti šo metodi izmanto fonemātiskās analīzes traucējumu novēršanai, kad izmanto grafiskus paņēmienus, veido teikuma, vārda skaņu sastāva shēmas (*Енифанцева и др., 2008, 279*).

Modelēšanas metode ir darbs ar abstraktiem modeļiem, kas abstrahē un uzskatāmi demonstrē dabas objektu likumsakarīgo saikni, kā arī cēloņu un sekū saikābas, kas dod iespēju vispārināti izziņāt parādības, attīstīt ne tikai tēlaino, bet arī loģisko domāšanu.

Modelēšanas metode īpaši efektīva ir darbā ar pirmsskolēniem, jo viņiem attīstīta uzskatāmi darbīgā domāšana, atmiņai ir nepatvaļīgs raksturs, bet domāšanas uzdevumu risināšanā dominē ārējie līdzekļi, tāpēc uzskatāmo materiālu uztver labāk nekā verbālo. Šī metode palīdz bērniem efektīvāk uztvert un apstrādāt vizuālo informāciju, pārkodēt, saglabāt un reproducēt to, saistībā ar mācību uzdevumiem (*Спрогова, 2010, 11. – 12.*).

Mācot bērniem veidot stāstījumu, var izmantot **shematiskus modeļus** kā plānu runas izteikumiem (*Спрогова, 2010, 12*).

Kā efektīvu metodi var izmantot arī mnemotehnikas paņēmienus, jo bērniem pirmsskolas vecumā atmiņai ir netīšs raksturs, viņi labāk uztver faktus, priekšmetus, parādības, notikumus, kas tuvi viņu dzīves pieredzei (*Омельченко, 2008, 103*).

Bērna ar VSNA mnestiskās funkcijas izpēte parādīja, ka viņa redzes atmiņas apjoms praktiski neatšķiras no normas, paliek nosacīti saglabātas jēdzieniskās, loģiskās iegaumēšanas iespējas (*Супере, 2011*). Salīdzinājumā ar bērniem bez runas traucējumiem, ievērojami pazemināta bērna dzirdes atmiņa un iegaumēšanas produktivitāte.

Mnemonika jeb mnemotehnika – dažādu priekšmetu sistēma, kas atvieglo iegaumēšanu un palielina atmiņas apjomu, izmantojot papildasociācijas (*Омельченко, 2008, 103*). Mnemotabulas izmantošana runas attīstīšanas nodarbību laikā palīdz bērniem efektīvāk uztvert un apstrādāt vizuālo informāciju, pārkodēt, saglabāt un reproducēt to saistībā ar uzdevumiem.

Metodikas īpatnība ir tās izmantošana nevis priekšmeta attēla, bet simbolu iegaumēšanai. Tas atvieglo bērniem vārdu meklēšanu un iegaumēšanu. Simboli maksimāli pietuvināti runas materiālam. Kā didaktiskais materiāls izmantojamas mnemotabulas – shēmas, kurās ir iekļauta informācija.

Dialogrunas un monologrunas attīstīšanai nepieciešamas komunikatīvas situācijas.

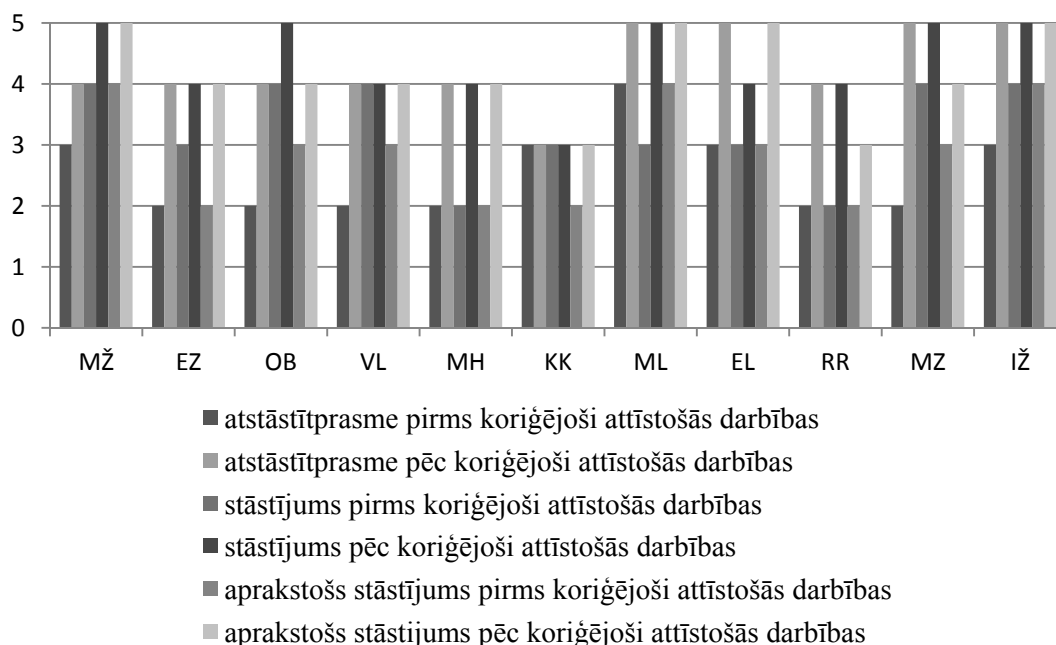
Bērni ar VSNA labāk var izpausties radošā darbībā, koriģējoši attīstošās darbības laikā bērniem parādās un attīstās līdera spējas.

Izmantojot pirkstiņlles vai roku lles darbībā ar bērniem, kam ir VSNA, pedagogs palīdz viņiem radoši izpausties, veidojot stāstījumus. Bērni, rādot

viens otram teātri, apgūst stāstītāja un klausītāja lomas. Rādot citam bērnam teātri, bērnam ar VSNA psiholoģiski vieglāk izpausties stāstījuma veidošanā, viņš mācās veidot monologu, rādot teātri kopā ar citu bērnu, viņam attīstās prasme veidot dialogu un saskarsmi ar citiem. Skatoties cita bērna uzvedumu, bērniem attīstās prasme klausīties, salīdzināt, kritiski novērtēt stāstījumu. Bērni izjūt psiholoģisku komfortu, attīstot savu stāstītprasmi, izmantojot teātri.

Komentētās zīmēšanas metodes izmantošana koriģējoši attīstošā darbībā palīdz bērniem ar VSNA apgūt stāstījuma plānošanu. Zīmējot bērni vispirms attēlo savu stāstījumu, pārdomājot sižetu, detaļas, varoņus. Veidojot stāstījumu, bērni zīmējumu izmanto kā atbalstu stāstījuma veidošanā, izjūtot ar rokām stāstījumu, bērni ar VSNA no komunikācijas saņem pozitīvu iespaidu. Zīmējumus var apspriest individuāli ar bērnu, tas palīdz veidot draudzīgas attiecības starp pedagogu un bērnu. Kolektīva zīmējumu apspriešana palīdz bērniem ar VSNA attīstīties kā personībai caur komunikatīvām situācijām: izteikt savas domas, fantāzijas, intereses.

Koriģējoši attīstošās darbības rezultāts ir atkarīgs arī no pedagoga personības. Skolotāja logopēda kreativitāte un radošums darbā ar bērniem, kam ir VSNA, palīdz nodrošināt individuālu pieeju katram bērnam, padarīt stāstītprasmes attīstīšanas nodarbības bērniem interesantas, mācību materiālu pietuvinot bērna interesēm.

1.att. Stāstītprasmes līmeņi un to izmaiņas pirmsškolas vecuma bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību

Fig. 1 Levels and changes of narrative skills in pre-school children with insufficient development of language system

Visa koriģējoši attīstošā darbība ir virzīta uz runas komunikatīvās jomas attīstīšanu. Izmantojot rotaļas (teātri, manipulāciju ar rotaļām, komentēto zīmēšanu) viegli veidot bērniem komunikatīvas situācijas. Bērni ar VSNA rotaļājoties viens ar otru, apgūst prasmes veidot dialogu ar sarunbiedru. Rotaļās veidotās komunikatīvās situācijas psiholoģiski sagatavo bērnus dzīves situācijām, kas viņiem būs nepieciešams veiksmīgai saskarsmei ar citiem. Pedagoģiskajā izmēģinājuma darbībā tika izmantotas iepriekšminētās koriģējoši attīstošās darbības metodes un pirmsskolas vecuma bērnu ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību stāstītprasme ievērojami uzlabojās (sk. 1. att.).

Pētījuma ilustrācijai sniegtais attēls liecina par to, ka koriģējoši attīstošās darbības gaitā (*Cupere, 2011*), tika novērota bērnu stāstītprasmes pilnveide. Runa kļuva gramatiski pareizāka. Veidojot atstāstījumus, galvenā problēma bērniem ir noteikt stāsta galveno domu, varoņus un notikumu secību. Kā palīdzību vislabāk piedāvāt plānus. Stāstījuma veidošana pēc attēlu sērijas palīdzēja bērniem ar VSNA apgūt prasmi veidot stāstījuma plānus. Darbs ar aprakstošiem stāstījumiem attīstīja bērnu novērošanas spējas, papildināja vārdu krājumu ar īpašības vārdiem. Kā paraugu bērni bieži izmantoja citu bērnu stāstījumu. Dažiem bērniem stāstījumi tā arī palika vienveidīgi, neizteiksmīgi. Citiem, pateicoties dotībai runāt tēlaini, stāstījumi ar katru reizi uzlabojās. Izmantojot iepriekš aprakstītās metodes, bērni sasniedza ievērojamus rezultātus.

MŽ: veido atstāstījumu. Atstāstījuma uzsākšanai ir nepieciešama pieaugušā palīdzība uzvedinošu jautājumu veidā. Atstāsta tuvu tekstam. Aprakstot priekšmetus un veidojot stāstījumus pēc sižeta attēlu sērijas un sižeta attēliem, lieto piemērotus valodas līdzekļus, veido stāstu patstāvīgi, ievērojot runas gramatisko pusi, notikumu secību, vairāk uzmanības pievēršot detaļām.

EZ: veido atstāstījumus, stāstījumus par sižeta attēlu sērijām. Ar pieaugušā atbalstu izveido aprakstošus stāstus (pirms stāstīšanas bērnam nepieciešams pieaugušā iedrošinājums, nepieciešams izveidot stāstījuma plānu). Stāstot pamana galveno sižeta līniju, ievēro stāstījuma secīgumu. Pietrūkst mākslinieciski stilistisku elementu.

OB: veido atstāstījumus un aprakstošus stāstījumus ar pieaugušā palīdzību, nepieciešams katru reizi bērnu iedrošināt stāstījumam. Stāstījumus par attēlu veido patstāvīgi, ievērojot laika un notikumu secību, aprakstot detaļas.

VL: veidojot atstāstījumus, stāstījumus par attēlu, notikumus apraksta secīgi, atstāstījumā ievēro sižeta līniju. Meitenei ir grūtības koncentrēties uzdevumam, nepieciešams pastāvīgs atbalsts no pieaugušā puses.

MH: veido atstāstījumus, stāstījumus par sižeta attēlu sērijām un aprakstošus stāstījumus, bet neuzmanības un uztraukuma dēļ izlaiž detaļas. Sižeta līniju ievēro. Uzdodot uzvedinošus jautājumus par stāsta detaļām, bērns tās iekļauj stāstījumā.

KK: kad bērns veido atstāstījumu par sižeta attēliem, apraksta priekšmetus vai parādības, izlaiž būtiskas detaļas. Nepieciešams pastāvīgi uzdot uzvedinošus jautājumus, jo ir grūtības koncentrēties uzdevuma veikšanai.

ML: atstāstot un aprakstot priekšmetus vai parādības, ievēro secīgumu, neizlaiž būtiskas detaļas, stāstījumā ir pietiekami daudz detaļu aprakstu. Veidojot stāstījumu par sižeta attēlu sērijām vai sižeta attēliem, stāstījuma uzsākšanai meitenei nepieciešama pieaugušā palīdzība.

EL: veidojot atstāstījumu, ievēro sižeta līniju, neizlaiž detaļas, ievēro laika un notikumu secību. Aprakstot priekšmetus vai parādības, veido sīku un precīzu aprakstu, lielu uzmanību veltot detaļām. Lai uzsāktu stāstījumu par sižeta attēliem, ir nepieciešama pieaugušā palīdzība.

RR: veidojot atstāstījumus un aprakstus, izlaiž detaļas, stāsta tikai būtisko. Apraksti ir vienveidīgi, mēģina atstāstīt vārds vārdā. Koriģējoši attīstošās darbības laikā bērnam parādījās liela interese par zīmēšanu. Viņš daudz zīmē, komentē savus zīmējumus (veido stāstījumus, vērojot savu zīmējumu; zīmējums ir kā psiholoģiskais atbalsts).

MZ: veidojot atstāstījumus, ievēro notikumu secību, izmanto dažādus valodas izteiksmes līdzekļus. Atstāstot izmanto jaunus vārdus, kurus dzird tekstā (varoņu vārdus, izteicienus utt.). Veidojot stāstījumus pēc sižeta attēlu sērijām vai sižeta attēliem, ievēro notikumu secību, stāstījumā iekļauj detaļu aprakstus. Bērnam patīk fantazēt, izdomāt citādu stāsta nobeigumu.

IŽ: veido atstāstījumus, aprakstus un stāstījumus pēc attēliem, ievērojot notikumu secību, runas gramatisko pusi, pievēršot uzmanību detaļām. Patīk fantazēt, mēģina sacerēt dzejoļus (četrus rindas), ieraksta diktofonā savus sacerētos stāstījumus un pasakas.

Līdz ar to var apgalvot, ka rakstā minētās stāstītprasmes pilnveides metodes ir uzskatāmas par efektīvām un izmantojamas koriģējoši attīstošajā darbībā pirmsskolas vecuma bērniem.

Secinājumi *Conclusions*

Bērniem ar VSNA ir grūtības veidot stāstījumu: bērni netiek galā ar notikuma loģisko secību, atkārtoti atsevišķas epizodes. Tas notiek tāpēc, ka viņi nemāk plānot savus izteikumus, rodas grūtības izvēlēties atbilstīgus valodas līdzekļus.

Lai attīstītu stāstītprasmi, ir nepieciešams nodrošināt bērniem attīstošu vidi, plašu runas praksi un atbalstu katra bērna radošumam. Pirmsskolas vecumā bērniem jāapgūst dažādi stāstītprasmes veidi: atstāstījums, stāstījums un stāstījums ar radošās darbības elementiem, kas veicina bērna saistītās runas attīstību. Stāstītprasmei jābūt labi attīstītai, jo tā ir nepieciešama, lai īstenotu verbālo saskarsmi.

Veicot koriģējoši attīstošo darbību ar pirmsskolas vecuma bērniem, stāstīprasmes attīstīšanai bērniem ar VSNA var izmantot rotaļu metodi. Lai palīdzētu bērniem ar VSNA plānot savu stāstījumu un izteikumus, nepieciešams izmantot speciālas metodes, piemēram, modelēšanas metodi, komentētās zīmēšanas metodi vai mnemotehnikas metodi.

Summary

Communication is a mechanism underlying the interaction between people, external manifestation of which is the communicative behavior, which is realized through speech. Speech takes 3/4 (three fourth) of all the time in the interaction of people. If a person has a speech disorder, it affects the quality of the interaction with others.

Insufficient development of language system is systemic disorder of speech and language when it covers all its components – phonetics, phonological processes, vocabulary, grammar, connected speech if the child does not have problems with hearing, vision and intelligence.

Children with insufficient development of language system have poor storytelling skills:

- retelling the text, children make mistakes in displaying logical chain of events, pass fragments, "lose" characters;
- drawing up narrative stories, they just call signs of the object without observing the sequence, do not bring thoughts to a conclusion, repeat what has been said;
- drawing up creative story, children find it difficult to plan the story, stick to it;
- often when making a creative story, children retell the familiar text.

It all happens due to the fact that children with insufficient development of language system can not plan their statements, it is difficult for them to select the appropriate method.

For developing storytelling skills in children with insufficient development of language system, it is necessary to create for them developing environment, the broad speech practice, support their creativity and use games.

It is recommended to use gaming technique in correcting and developing activity for developing storytelling skills in preschool children. For helping these children to learn planning their stories and statements it is required to use special techniques, such as modeling method, commented drawings or mnemonics.

It is important to develop storytelling skills in children so that their communication with others would be successful.

Literatūra

References

1. Cupere, I. (2011). *Stāstīprasmes veicināšana pirmsskolas vecuma bērniem ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību*. Maģistra darbs. Rīga: Latvijas Universitāte.
2. Tūbele, S. (2002). *Skolēna runas attīstības vērtēšana*, Rīga: RaKa.
3. Tūbele, S., Lūse, J. (2012). *Ja skolēns raksta nepareizi...* Rīga: RaKa.
4. Акименко, В.М.(2011). *Логопедическое обследование детей с речевыми нарушениями*. Ростов – на Дону: Феникс.

5. Глухов, В.П. (2004). *Формирование связной речи детей дошкольного возраста с общим речевым недоразвитием*. Москва: АРКТИ.
6. Ельцова, О., Критская, Л., Щадрова, Н. (2009). Детское речевое творчество как условие полноценного общения (из опыта работы). *Дошкольное воспитание № 12*, Москва: Дошкольное воспитание.
7. Епифанцева, Т.Б., Киселенко, Т.Е., Могилева, И.А., Соловьева, И.Г., Титкова, Т.В. (2008). *Настольная книга педагога – дефектолога*, Ростов – на Дону: Феникс.
8. Короткова, Э.П. (1982). *Обучение детей дошкольного возраста рассказыванию*, Москва: Просвещение.
9. Лурия, А.Р., (ред.) (1960). *Умственно отсталый ребенок*. Москва: АПН РСФСР.
10. Омельченко, Л.В. (2008). Использование мнемотехники в развитии связной речи. *Логопед № 4*, Москва: Творческий центр СФЕРА, 102 – 115 с.
11. Соломенникова, Л. (2010). Учим говорить связно: коррекционные занятия с детьми с ОНР в подготовительной к школе группе. *Дошкольное воспитание №8*, Москва: Воспитание дошкольника, 80 – 83 с;
12. Строгова, С.Ю. (2010). Развитие связной речи детей с использованием метода моделирования. *Логопед № 8*, 80 – 83.

Dr.paed. Sarmīte Tūbele	Latvijas Universitāte Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultāte Jūrmalas gatve 74/76, Rīga, LV – 1083 e-pasts: tubele@gmail.com Tel. +371 26438441
Irina Cupere	Rīgas 220. pirmsskolas izglītības iestāde Aglonas 4a, Rīga, LV – 1057 e-pasts: cupere-irina@inbox.lv Tel.: +37127008126